

La qüestió

1975-1985, UN LENT PROCÉS

Falles canviants, però poc

Des dels anys del «Sí, sí, sí, Sonsoles a Madrid», algunes coses han començat a canviar en el panorama de les nostres festes. Uns canvis evidents, per bé que desenvolupats amb lentitud.

Fúlvia Nicolàs

Corria l'any 75, encara vivia el difunt, si bé ja no duraria gaire, i les falles parlaven de sexe. Eren els temps del «destape», i els artistes fallers s'havien convertit en massa a la teoria marxista —de Groucho— dels macarrons amb bicarbonat, especialitat culinària amb la qual un pot atipar-se i curar-se l'enfit alhora. Grans ninots de donotes mig despullades, en actituds suposadament provocatives, cridaven l'atenció sobre missatges d'allò més reaccionaris, in-

vocant una decadència moral que no era aleshores més que una dissimulada esperança.

La tensió social augmentava dia a dia, com la repressió al carrer, però els carrers de València, a efectes oficials, continuaven sent edènics paradisos de flors, llum i amor. Eren temps tan prehistòrics que fins i tot *Las Provincias* anava de progrés, Manuel Broseta i Vicent Andrés Estellés formaven la parella político-literària de l'any i Amando de Miguel, en un rapt d'entusiasme, assegurava que «el País Valencià és Vicent Ventura». L'alcalde Miguel Ramón Izquierdo

començà a perdre l'«ademàn impasible» quan un grup de persones li xiularen a la Crida, inaugurant un costum que havia de ser seguit més endavant també contra les autoritats democràtiques, però encara pogué veure, ben satisfet, com els «grisos», que encara no eren marrons, repartien cops a la sinistra i detenien, en la mateixa Crida, un grupet de manifestants.

A les pantalles cinematogràfiques, els primers pits del cinema espanyol: *Tocata y fuga de Lolita*, amb una Amparo Muñoz tímidament exhibicionista, donava tema de conversa fà-

Premis i alluvions de medalles, i una nova estètica. Baix, la fallera ultrajada; Pere Maroto, secretari de la Junta Central Fallera, i autoritats amb brusa.

carrers darrere bandes de tambors i cornetes, més barates de llogar que les de música, i pegar als progrés esdevenia l'esport de moda. Entusiastes grups de jovenets feixistes, diligentment ajudats per la policia, celebraven *happenings* violents als voltants de l'estàtua del difunt, cada nit en acabar el castell, mentre vint-i-tres antigues falleres majors es preparaven per escriure una carta a Ramón Izquierdo, per tal de demanar-li accions judicials contra la revista *Ajoblanco*. El senyor alcalde, sensible als desitjos de la dona valenciana, les va satisfer a bastament: els redactors d'aquella revista no oblidaran mai l'escàndol provocat pel seu «Especial Fallles», distribuït clandestinament en alguns quioscos de València, malgrat l'ordre de boicot general, origen d'una antologia del disbarat periodístic publicat en els mitjans de la ciutat, i d'un llarg procés judicial en què se'ls jutjà per «escàndol públic».

Les falles del 77 se celebren sota el signe de Sonsoles, fallera major infantil i filla del futur líder del CDS, aleshores president del govern. El seu nomenament digital provocà la indignació dels cada vegada més nombrosos partidaris d'unes falles populars. El crit de «¡Sí, sí, sí, Sonsoles a Madrid!» passà a la història de la festa, malgrat haver estat pronunciat sovint amb el panteix propi de qui corre davant una marabunta de policies. La plaça de la Mare de Déu esdevingué punt de reunió habitual del club d'antifans de Sonsoles, amenitzat per diàries actuacions de grisos i blaus.

Amadeu Fabregat, a la seua columna de l'*Avui*, explicava als forans quina cosa eren les falles, una festa encara fèrrilment controlada per la Junta Central Fallera, com ell l'anomenava, «Tribunal Inquisidor per a la Cacera de Bruixes de Tota Mena, dedicat a canviar el signe de qualsevol comentari crític o disconforme». La dona, la píndola, la llengua, els homosexuals, la democràcia, el País Valencià... eren tractats, als moments fallers, «d'una manera vergonyant i absolutament inadmissible», deia la Peineta rebelde, enmig d'una tensió constant.

L'any següent, ja era capità general de València Jaime Milans del Bosch,

envoltat d'una incomprendible aura progressista, i *Las Provincias*, superada la malaltia infantil de l'esquerranisme, optava directament pel Reyno, la Paternina i las Nuevas Glorias a Espana. La magnètica personalitat de Joan Lerma el feia accedir a la secretaria general del PSOE valencià, i la política, tants anys desapareguda, tornava a les falles.

Poc abans de començar les festes el govern havia concedit el règim preautonòmic al País Valencià, que havia d'entrar en vigor el dia 18 de març. Fou acollit amb escàs entusiasme, per molts i molt diversos motius, que anaven d'un extrem a l'altre de la gamma política del moment.

Els fallers no oficialistes es reunien al marxador de la falla King Kong, un intent fallit de crear una festa popular que féu el seu paper durant un parell d'anys, i que fou, durant un breu període, símbol màxim de la contestació a les imposicions burocràtiques de la Junta Central Fallera de Pascual Lainosa. Malgrat que continuaven els enfrontaments —a la Crida hi hagué colps i navallades—, i que l'anticatalanisme encara era la constant, el 78 començava a marcar la fi d'una època. Angeles Vidal Lorente fou la fallera digital, Xavier Casp el mantenidor de la seua presentació, i Ramón Izquierdo, encara gerent de l'orxateria administrativa de la plaça de l'Ajuntament, l'autor de tot el despropòsit. Pasqual Lainosa dimitiria el proper més d'abril, i Consuelo Reyna, en un article antològic, assenyalaria el definitiu viratge de *Las Provincias* cap al blau «forever»: «...y ahoraya pueden llamarme bunqueriana, fascista y lo que se les antoje». Ho va dir ella.

Amb un alcalde pre-dimissionari i la ressaca de les primeres eleccions generals, que s'havien celebrat el dia 1 de març, començaren les falles del 79. «No passa el temps per a les falles», deia Amadeu. «Feu una llista de totes les reivindicacions serioses que té plantejada a hores d'ara la societat, poseu-les al revés, de cap per avall, i la resultant seran els arguments fallers».

Algunes comissions falleres, sobretot als afores de la ciutat, però, comencen a expressar uns afanys de renovació, i lentament s'afiancen alguns sectors progressistes fins i tot a la JCF. La vaga d'hoteleria, del 15 al 17 de març, fa tremolar empresaris i turistes, i és durament criticada per les autoritats falleres. A la Crida, com sempre, hi ha crits i colps, cosa que ja no sorprèn ningú: són l'acomiadament de l'alcalde, que serà substituït,

cil, mentre *Jesucristo Súperstar* indignava beates i *El Coloso en Llamas*, de tema apropiat al moment fester, omplia el cinema Serrano de ciutadans ansiosos de patir una estoneta abans de córrer a veure l'espectacle de Manolo Escobar al nostre futur primer coliseu. Sobre la il·lustre pre-mòmia del Pardo no en deien res, les falles, de manera que tot semblava ben senzill i ben alegre, i la fallera major, digitalment anomenada, duia per nom Macarena.

Un any després, l'insigne Vizcaino Casas —ja nostàlgic— feia de mantenidor en la presentació de la fallera major, Carmen Serratosa. L'esperit «inasequible al desaliento» de l'alcalde Ramón Izquierdo tornà a trontollar en la Crida, davant un nombrós mostrari de pancartes demanant amnistia i llibertat, culminació d'un any faller marcat per vagues, manifestacions i contínues protestes al carrer.

Formacions de fallers i falleres, amb posat marcial, desfilaven pels

Aires nous, contrastats amb conductes velles.

el proper més d'abril, per un fugaç Martínez Castellanos.

Carmen Dolz, avui locutora d'inversemblant fonètica a Aitana, fou la primera fallera major democràtica, en 1980. Amb un oratge fred i ventós i amb l'amenaça d'una nova vaga d'hoteleria, finalment desconvocada el dia 16, s'iniciaren les primeres falles sota un ajuntament socialista. A la Crida, aquesta vegada, van anar els altres, que escridassaren el nou alcalde, Ricard Pérez Casado.

Mentrestant, un espectre passejava pels carrers de València: Sara Montiel, esposa i mare alhora, ensenyava la seua filleta Thais, fallera major infantil de la Plaça del Mercat, totes dues amb pinteta. «Lo he hecho por amor a València», assegurava. Tania Doris, sense pinta, feia companyia a Núria Espert a les cartelleres teatrals de la ciutat, absent ja l'immortal Manolo Escobar, i autèntiques riuades de gent acudien cada dia a plorar amb *Kramer contra Kramer*, mentre alguns progrés reien amb *Salut i força al canut*, de Bellmunt.

Fou ben palès, tanmateix, el retorn —encara incipient— de les falles a la seua veritable dimensió festiva, malgrat el mal temps, i ja les comissions més importants començaven a passar del tema de l'anticatalanisme. En 1981 no feia ni un mes que havien desfilat els tancs de Milans del Bosch pel centre de la ciutat, i amb prou feines hi hagué temps de recuperar-se. La por encara era ben viva. Només a Alzira i a Gandia foren ridiculitzats els colpistes a les cavalcades i les falles, que a València continuaven parlant de sexe —ara amb la innovació dels transvestits—, autonomies, taronges, anticatalanisme i altres originalitats. Les paraules de l'alcalde a la Crida no

pogueren ni sentir-se, tan grossa fou la xiulada, i la fallera major, Amparo Marín, llegí amb emoció el mateix text que havia llegit l'any passat la seua antecessora, sense que ningú se n'adonàs i enmig de frenètics aplaudiments. El Titi participava en l'ofrena de flors, fent un descans en el seu espectacle «Fallas Cancàn», mentre cada vegada era més criticada la proliferació de bandes paramilitars de tambors i cornetes.

En el 82, els Mundials de Futbol, l'oli de colza, russos i americans, el sexe i el dimoni del divorci protagonitzaren unes falles amb «suspens», de les quals no se sabia, fins el darrer moment, l'hora en què s'havien de cremar. El sector ultra de les jerarquies falleres proposà, com a protesta per la derrota del terme «Regne de València» en el projecte d'estatut elaborat al parlament espanyol, retardant indefinidament la crema. Finalment, tan sols un 15 % dels monuments es cremarien més enllà de les tres de la matinada.

Més popular fou la fosca història de la «fallera violada», un estrany serial d'abusos deshonestos que implicà diversos dirigents de la JCF, i sobre la instrumentalització del qual mai no s'ha arribat a saber tot.

A Sagunt, les falles de 1983 se celebraren plorant. Ja se suposava que AHM hauria de tancar les portes, i les mobilitzacions s'apropaven al punt àlgid. Havia estat un any difícil, entre això i les inundacions de l'anterior mes d'octubre. Calvo Soldo i Felipe González substituïren a les falles el ninot d'Adolfo Sn'rez, desaparegut de l'actualitat política, i l'afer Rumasa, més l'oli de colza, l'atur i la droga, a banda dels temes ja habituals, s'enduïen el protagonisme. La fallera major, Begona de la Concepció, convidà

en la Crida —després d'un brevíssim i inaudible discurs de l'alcalde— a visitar «l'antiquíssima festa de les desfildes i les flors, els trons de bac, dels bunyols i les músiques rialleres i les nits de llum i de foc»... Lina Morgan, que es degué sentir al·ludida, es passejava pels entorns de la plaça del Pilar, vestida de fallera, davant el lògic espant de la població.

Àgata Lys, Peret, Tania Doris i Florinda Chico foren alguns altres dels il·lustres visitants, junt amb Narcís Serra, ja ministre de Defensa.

Fou un any sense especials incidents, malgrat el vent fortíssim, que s'endugué volant alguns ninots durant la plantada, en el qual augmentà el nombre de comissions que desfilaren al son de dolçaines i tabalets —i alguna gaita gallega, incomprendiblement deixada caure per aquí— i disminuï, si bé no del tot, la dels que s'estimaven més marcar el pas amb tambor i corneta.

Les falles del 84 no passaran a la història per cap fet en especial. Fou, una vegada més, una nit de foc relativament pacífica, destorbada per la pluja, en la qual cremaren més falles que mai fins aleshores. Les del 85, entre Milans del Bosch i Disneyland, que dèiem l'any passat, confirmaven ja la irreversibilitat del lent procés cap a la democràcia en la festa. Amb remores, però, encara importants, i de tota mena, començaren a fer-se explícits els plantejaments crítics d'algunes comissions, l'orientació progressista d'algunes falles, sobretot als barris més populars, les intencions de reduir competitivitat i el gigantisme, en benefici de la participació... la temàtica dels «monuments», però, continuava immersa en el marasme del tòpic, amb *hippies* anacrònics, homosexuals ridículs i dones inversemblantment humiliades, sense oblidar catalanistes amb cues i banyes i polítics —d'esquerra, en general. Entre els visitants il·lustres de l'any passat, podem comptar Barrionuevo, el general Sàenz de Santamaría i el director general de Policia, camuflats tots ells amb una brusa negra de llauradors —imatge impagable—. Tan contents quedaren, asseguraven, que potser els tornarem a trobar enguany, atabalats davant mascletades i castells. La falla de la plaça del País, obra de Martín, Sento i Montesinos, és prova explícita de la renovació estètica de les Falles, oficialment inaugurada enguany. La renovació estructural, malgrat els lloables intents de diverses agrupacions i comissions progressistes, encara està per veure.